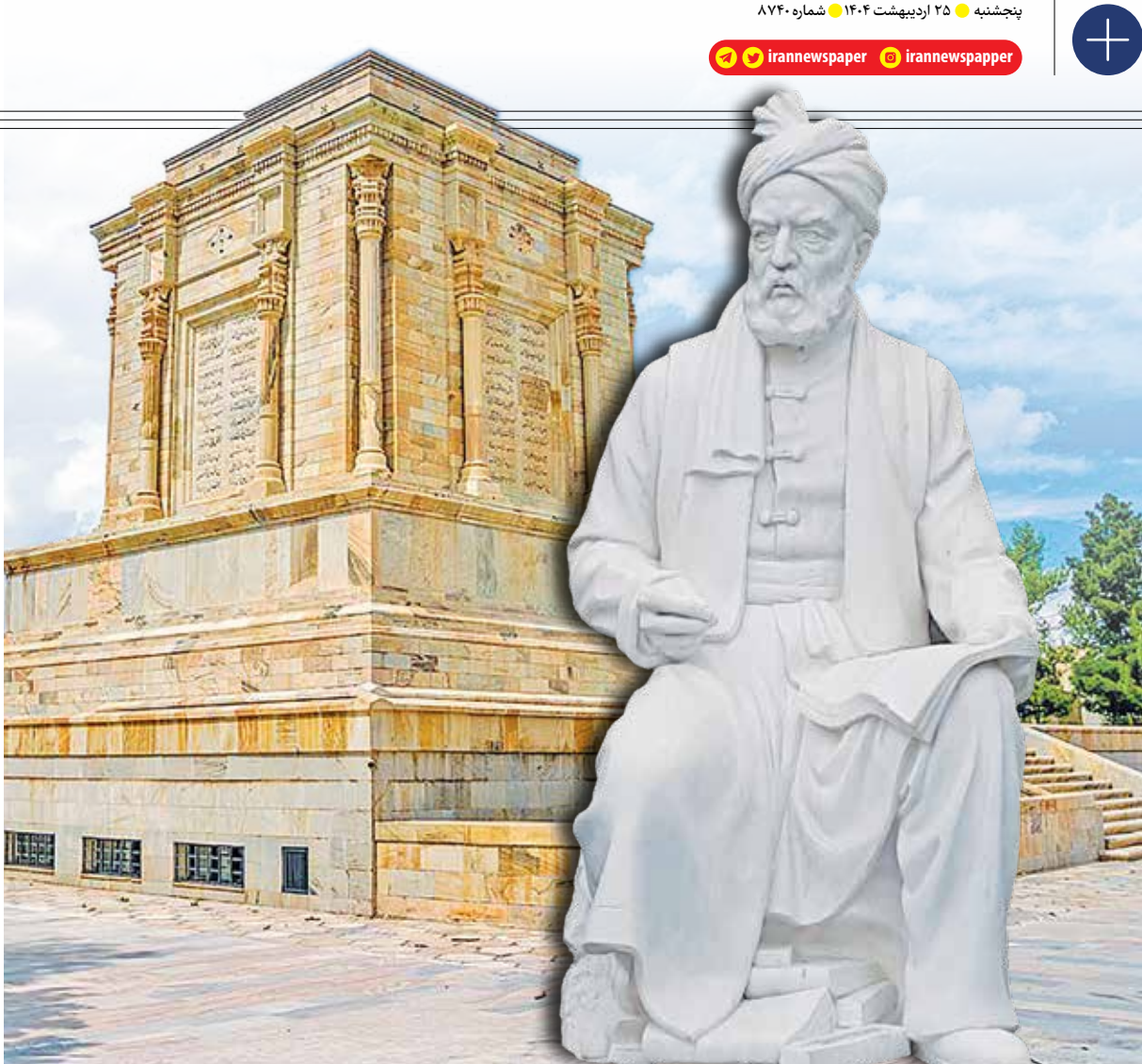

۲۵ اردیبهشت روز پاسداشت زبان فارسی و فردوسی است

راز جاودانگی حکیم توس

یادداشت

دکتر مهدی حسینی

پژوهشگر فرهنگ، هنر و ادبیات

هیچ اثری بی سبب جاودانه نمی‌شود و این جاودانگی، رازهایی با خود دارد. شاهنامه فردوسی، به عنوان یکی از گرانبهاترین متون جهان، به زبان فارسی نوشته شده است. با وجود اینکه زبان فارسی امروزه تنها ۱/۶۴ درصد گویش‌وران جهان را در برمی‌گیرد، برای پژوهشگران مراکز علمی غیرفارسی‌زبان، شاهنامه فردوسی همچنان موضوعیت دارد^(۱). به نظر می‌رسد پس از حدود هزار و پانزده سال، راز بزرگی برایمانایی در میان باشد که کمتر به آن توجه شده است.

فردوسی با وجود نژادگی، ایران‌گرایی و حتی شبهه شعوبی‌گری‌اش - که می‌بایست به سوگیری او منتهی شود. در این شاهکار یگانه، نقش روایتگری را برگزید. این انتخاب درست، متن کهنسال ایرانی را همچنان در بازار نظریه‌پردازی‌های معاصر و تئوری‌سازی‌های جهان جدید، در بازی نگه داشته است.

ره‌آورد این نقش‌پذیری، یکی از رازهای زنده بودن شاهنامه فردوسی و زنده نگه داشتن زبان فارسی

جلد کتاب‌ها چه سرنوشتی دارند؟

روی پوست کتاب

حسین نوروزی گرافیس‌ت

مواجهه هر کسی با کتاب، در وهله اول، با دیدار از جلد آن آغاز می‌شود. جلد، دروازه ورود به جهان اندیشه و خیال مؤلف است؛ اولین سلام بصری یک اثر با خواننده‌اش. آن‌گاه که چشم‌ان خواننده به قفسه کتابخانه یا ویترین کتاب‌فروشی می‌افتد، این لمس، و در نهایت خواندن صادر می‌کند. در جهانی که هر لحظه هزاران پیام دیداری و شنیداری به سوی انسان روانه است، جلد کتاب همچون پرچمی است بر قله صخره محتوای آن؛ نمایانگر هویت، مضمون و شخصیت پنهان‌شده در ورای برگ‌ها.

اما جلد کتاب چیست؟ آیا صرفاً پوششی برای محافظت از صفحات داخلی است یا نقشی فراتر دارد؟ به زبان ساده، جلد کتاب پوششی فیزیکی است که صفحات داخلی را در بر می‌گیرد و آنها را از آسیب‌های فیزیکی، فرسایش، و پراکندگی محافظت می‌کند. اما در ورای این کارکرد ساده و ابتدایی، جلد کتاب بار سنگینی از معنا، پیام، و زیبایی‌شناسی را به دوش می‌کشد. در عصر تصویر، جلد نه‌تنها محتوا، که مفسر و روایتگر آن نیز هست. هر کتابی، بویژه کتاب‌های ادبی، تاریخی، فلسفی یا هنری، روحی دارد که پیش از خوانده شدن، باید دیده و حس شود. این حس اولیه، از طریق جلد منتقل می‌شود. طراحی جلد، ترکیبی است از نشانه‌شناسی، رنگ، تایپوگرافی، تصویرسازی و حتی جنس و بافت فیزیکی. یک جلد خوب، نه‌فقط توجه را جلب می‌کند، بلکه به‌نحوی ذهن را برای درک و دریافت محتوای درون آماده می‌سازد. همان‌گونه که در معماری، ورودی بنا اولین درک را از کلیت اثر شکل می‌دهد، در کتاب نیز جلد چنین نقشی ایفا می‌کند. در خاطره بسیاری از

است. کار سترگ حکیم توس، به مظاهره انداختن پیش‌داوری‌ها و دور افکندن سرسپردگی‌هاست. پیش‌فرض‌ها و پیش‌داوری‌ها گرچه شاید امکان فهمیدن و فهماندن را فراهم‌کنند اما به معنی چیرگی پیش‌داوری‌ها بر فهم نیست. اهمیت فقط شعر سروده، بلکه در ساخت ادبیات فارسی، خرده‌داستان‌واره‌ها و کلان‌داستان‌واره‌های کهن ایران زمین را به صورت حقیقتی واحد به نام شاهنامه به ما رسانده است.

پیوستار روایی این اثر، انسجامی جدانشدنی دارد. در واقع اندیشه فردوسی، مهم‌ترین عامل وحدت‌بخشی به شاهنامه است. این پیکربندی روایی از ترکیب تضادها، تعارض‌ها، تناقض‌ها و تسلسل رویدادها ساخته می‌شود. داستان از جوهری اندام‌وار(Organic) برخوردار بوده و اجزای آن به منزله اعضای یک پیکراست. حال آنکه تاریخ چنین نیست و پاره‌های آن تنها دانه‌های تسبیچی نامتناهی را تداعی می‌کند.

بن‌مایه اندیشه فردوسی که به چنین دستاورد بزرگی منتهی می‌شود، گشودگی به «دیگری» است. فردوسی با چنین رویکردی به گفته‌های «دیگران»،

ما، یادآوری یک کتاب با یادآوری تصویر جلد آن همراه است. تصویر مردی با ردای سیاه و شمع‌ی در دست، رنگ سبز تیره یک جلد خاص، یا حتی تایپوگرافی نستعلیق نام نویسنده، همگی عناصر یاد یارند. این یادها گاه از جنس احساس‌اند؛ حس نوستالژی‌کی که با دیدن دوباره جلدی از دوران دبستان زنده می‌شود. جلد، پلی است میان حافظه بصری و محتوای کلامی. اهمیت جلد زمانی دوجندان می‌شود که کتاب وارد بازار رقابت شود. در فضای نشر، که سالانه هزاران عنوان کتاب به آن وارد می‌شود، جلد همچون ویترینی عمل می‌کند که کتاب را از پس صدها عنوان دیگر متمایز می‌سازد. طراحی جلد موفق، می‌تواند کتابی را که محتوایی متوسط دارد، به اثری پرفروش بدل کند و در عین حال، بی‌توجهی به طراحی آن می‌تواند اثری ماندگار را در آنروزا و نادیده‌ماندگی فرو

برد. از این منظر، جلد نوعی بازاریابی بصری نیز هست؛ بازاریابی‌ای که بی‌کلام، اما پرنفوذ است. جلد کتاب همچنین عرصه‌ای برای بروز خلاقیت گرافیک درزاینه‌است. در این فضا، هنرمند جلد باید بتواند در فضایی محدود، ترکیبی از مفهوم، احساس و زیبایی را خلق کند. گاه این دیزاین بر پایه یک تصویر نمادین است، گاه با تایپوگرافی خلاقانه و گاه با استفاده از رنگ‌ها از رنگ‌ها و کنتراست‌ها. اما همیشه یک اصل بر آن حاکم است: جلد باید با جان و جهان اثر هم‌آهنگ باشد.

نه آن قدر ساده که مخاطب را گمراه کند، و نه آن قدر پیچیده که از اصل دور شود. از سویی دیگر، جلد در پیوند با تاریخ نشر نیز معنا می‌یابد.

فرهنگی

بر فردوسی روشن است. چنانچه این مسأله با داستان‌هایی که در خدای‌نامک‌ها، شاهنامه‌های منظوم و منثور پیش از فردوسی که از منابع مکتوب او بوده‌اند. یا حتی هزار بیت دقیقی توسی که به امانت در شاهنامه گنجانده شده است. قیاس شود به‌روشنی می‌توان دریافت که فردوسی این ماجرای محتوم را به نحوی انتظام بخشیده که دانستن آغاز و انجام و حوادث داستان، هیچ از کشش داستان‌ها نمی‌کاهد. بنابراین در نظام فکری حکیم توس، کوششی برای چیرگی بر «دیگری» نیست، زیرا در نظر فردوسی، توراتیان با وجود خوی اهریمنی، تنها ابژه‌هایی خاموش یا فقط دسپسه‌گرانی ستم‌پیشه نیستند، بلکه به مثابه «تو‌ی واقعی، اجازه سخن گفتن دارند. فردوسی در شاهنامه، دشمن ایران را به عنوان انسان واقعی به رسمیت می‌شناسد و می‌شناساند. ره‌آورد این رویکرد فردوسی، توانایی شنیدن «دیگران» و شنوا ساختن آنان برای شنیدن صدای «ایران» است.

در کتاب «جمهوری» وقتی سقراط می‌گوید جایگزینی برای رقابت و نزاع و زورمندی وجود دارد، پولمارخوس از او می‌پرسد: «کسی را هم که آماده شنیدن نیست می‌توانید متقاعد کنید؟» سقراط در پاسخ می‌گوید: «اگر گوش فرا دادن را رد نکند.» باز نمود همین دیدگاه است که دیالوگ‌های شاهنامه را مهم و پر قدرت می‌سازد. فردوسی گفت‌وگوی میان شخصیت‌ها را بسیار خوب و سنجیده سروده است. مونولوگ‌ها و خودگویی‌ها هم همزمان با پیش بردن داستان، طرح‌واره راوی را برای شکل‌گیری دیالوگ‌ها کامل می‌کند. این هنر فردوسی است که از فراسوی اسطوره و تاریخ، کلان‌داستان ایران را فرا می‌خواند، گرد کهنگی را از نقش‌هایش می‌تکاند، آنها را دوباره زنده می‌کند، برایشان کنش داستانی می‌سازد، به آنها تشخص می‌بخشد، بدن‌مندی تازه‌ای را در موقعیت‌های جدید می‌آفریند، بدون سرسپردگی به دشمنی یا دوستی، شخصیت‌ها را ایستا یا پویا می‌کند و داستان را مبتنی بر گفت‌وگو پیش می‌برد. خلق این ساختار دیالکتیک، بر گشودگی به خود و دیگری تکیه دارد. او بیش از هزار سال پیش، به احتمال زیاد در چنین روزهایی که سرایش شاهنامه را آغاز می‌کرد، توانا بودن را در دانا بودن می‌دید و راستی و درستی را نتیجه نیرومندی خرد می‌دانست. می‌پنداشت که از سستی، دروغ آید و کاستی. بی‌ تردید فردوسی هنگام سرایش شاهنامه به ایران و زبان فارسی می‌اندیشید.

ایرانی که سرنوشتش را از سرگذشتش، زبان فارسی و شاهنامه فردوسی نمی‌توان جدا یافت. جای‌نامی که بارها به درون خود فرو رفته و بنابر خویش کاری سرشتی‌اش، سر کشیده است. فردوسی به نیکی می‌دانست که ایران، به عنوان یک مفهوم هویت‌ساز، سرزمین شگفتی است و رازهایی با خود دارد که هر بار به و قتش با بازنگری و می‌پنداشت که از سستی، دروغ آید و کاستی. بی‌ تردید فردوسی هنگام سرایش شاهنامه به ایران و زبان فارسی می‌اندیشید.

۱- بنابر آمار مرکز مطالعات دانشگاه کمبریج، درصد سهم کشورهای جهان در شاهنامه‌پژوهی تا سال ۲۰۲۵ به این ترتیب است: تاجیکستان: ۱۲ درصد، روسیه: ۹ درصد، فرانسه: ۸ درصد، آلمان: ۶ درصد، ایالات متحده آمریکا: ۵ درصد، بریتانیا: ۵ درصد، هند و پاکستان: ۳ درصد، سایر کشورها: ۴ درصد.

۲- سیندخت هسمر مهراب‌شاه کابلی و مادر رودابه است. مهراب در شاهنامه از نسل ضحاک معرفی شده و کالبدش شاهنامه در حاشیه جنوب‌شرقی ایران قرار دارد.

مروری بر جلد‌های کتاب‌های کلاسیک فارسی با ترجمه‌های دوران پهلوی، سبک‌شناسی طراحی جلد را در بستر تحولات اجتماعی و فرهنگی نشان می‌دهد. جلد‌هایی که در دهه ۴۰ و ۵۰ شمسی طراحی شدند، امضای بصری یک دوران‌اند؛ آینه‌ای از سلیقه جمعی، ابزارهای فنی، و زبان گرافیک آن روزگار. بنابراین، جلد نه‌فقط آینه محتوای کتاب، بلکه آینه دوره تاریخی نشر نیز هست.

امروزه، با گسترش نشر دیجیتال، پرششی جدی درباره سرنوشت جلد مطرح می‌شود: آیا جلد کتاب در جهان کتاب‌های الکترونیکی و صوتی هنوز اهمیت دارد؟ پاسخ، بی‌ تردید مثبت است. حتی در فضای دیجیتال، جلد اولین تصویری است که مخاطب می‌بیند؛ اولین کلیک، اولین مکث، اولین پیوند.

تفاوت آن است که اکنون جلد باید در ابعاد کوچک موبایل نیز تأثیرگذار باشد، خوانا باشد، و هویت خود را در فشرده‌ترین شکل ممکن حفظ کند. در پایان، باید گفت که جلد کتاب دیگر فقط «پوشش» نیست؛ بلکه «چهره»ی کتاب است. چهره‌ای که نه‌تنها اولین دیدار را رقم می‌زند، بلکه به یادها پیوند می‌خورد، در ذهن‌ها می‌ماند و در حافظه بصری یک نسل ریشه می‌دواند. کتاب را می‌توان خواند و فراموش کرد، اما جلد را می‌توان دید و برای همیشه به خاطر سپرد. در جهانی که تصویر بر کلمه غلبه یافته، جلد کتاب نگهبان پنهان ادبیات، دانش و روایت است.

اکنون جلد باید در ابعاد کوچک موبایل نیز تأثیرگذار باشد و هویت خود را در فشرده‌ترین شکل ممکن حفظ کند

۱۵

آخبار

نمایش «تجلی عشق» در خطوط غلامحسین امیرخانی

به مناسبت روزجهانی موزه و هفته میراث فرهنگی، مجموعه فرهنگی تاریخی سعدآباد در موزه میرعماد، شنبه ۲۷ اردیبهشت ماه میزبان آثار غلامحسین امیرخانی چهره ماندگار هنر ایران می‌شود. در این نمایشگاه نزدیک به ۵۰ اثر از آثارغلامحسین امیرخانی به نمایش درمی‌آید. او ۱۰ اثر از گنجینه موزه ملی قرآن کریم دارد؛ آثاری که هنرنمایی غلامحسین امیرخانی در کتابت آیات قرآن کریم را در معرض دید علاقه‌مندان قرار می‌دهد. در مراسم افتتاح نمایشگاه «تجلی عشق در خطوط جاودانه غلامحسین امیرخانی»، علی شیرازی و اسرافیل شیرچی از چهره‌های مطرح هنر خوشنویسی و همچنین علی آرگون خوشنویس و مدیرعامل و بنیانگذار مجموعه اقتصادی فرهنگی آرگون، در وصف چهره ماندگار هنر ایران سخن می‌گویند. / **اِستِنیِم**

شهرام شاهرختاش درگذشت

شهرام شاهرختاش، شاعر و منتقد پیشکسوت شامگاه ۲۳ اردیبهشت‌ماه با زندگی وداع گفت. شاهرختاش متولد سال ۱۳۲۷، از شاعران و منتقدان پیشکسوتی بود که از دهه ۴۰ شروع به فعالیت کرد و نقدهای بسیاری از او در مطبوعات و مجله‌های آن زمان از جمله مجله «آیندگان» و «فردوسی» منتشر شده است. این شاعر اولین کتاب شعرش را در سال ۱۳۴۶ با نام «خواب‌های فلزی» منتشر کرد. «شهردشوار حنجره‌ها» (۱۳۴۸)، «فصل غلیظ گیسو» (۱۳۵۰)، «از این دریای ناپیدا کرانه» و «دست بر پیشانی ایام» (۱۳۸۶) نیز دیگر کتاب‌های شعر منتشرشده او هستند. جزئیات مراسم تشییع پیکر و خاکسپاری شاهرختاش هنوز اعلام نشده است. / **اِستِنیِم**

کوک «دمساز» در «باغ بهار»

نمایش «باغ بهار» توسط گروه‌های نمایشی مختلف همراه با گروه موسیقی «دمساز» به تهیه‌کنندگی سعیده ترکاشوند، امروز پنجشنبه ۲۵ اردیبهشت ماه در سالن خلیج فارس فرهنگسرای نیاوران اجرا می‌شود. اجراگران گروه آذری یاشار به سرپرستی یاشار عزیزی، گروه سماع سروست به سرپرستی لیلا یگانی‌زاده، گروه لری وارک به سرپرستی علی بیرانوند و گروه کردی دالاهو به سرپرستی مرتضی اسماعیلی با اجرای موسیقی گروه دمساز، حرکات اقوام ایرانی را در هشت اپیزود، پیش روی مخاطبان قرار می‌دهند. اعضای گروه دمساز را نیز مهیار اطهری‌نژاد (سرپرست)، حمید قاضی (سننور)، بهنوش جودکی (تار)، غزاله آشوری، شمیم بقایی، صبا نسترن، فیهمه رنجورن، آیدا زربللی، بهارک کمال‌زاده (سازهای کوبه‌ای) و مریم وفاپیی (نی انبان) تشکیل می‌دهند. / **اِستِنیِم**

امیر جعفری بازپرس کهنه‌کار«کوری» شد

سریال کوری به کارگردانی سجاد پهلوان‌زاده، تهیه‌کنندگی کاظم داندشی و نویسندگی امیر ابیلی در تهران به فیلمبرداری خود ادامه می‌دهد. این سریال برای بخش از پلتفرم فیلم‌نت ساخته می‌شود. امیر جعفری بازیگر مطرح سینما و تئاتر نقش یک بازپرس کهنه‌کار را در سریال «کوری» ایفا خواهد کرد. «کوری» یکی از پر بازیگرترین امسال نمایش خانگی است که مریلا زارعی و امیر جعفری از بازیگران اصلی آن هستند. سریال «کوری» یکی از موضوعات ملتهب اجتماعی را دستمایه درام جنایی خود قرار داده است. / **هِنرِتِلایِن**

در آن سپیده دم، آن روز بی‌نشان
گریذ بسته کتابی و دفتری
خاموش شد چراغی و خوابید هسری، پدری
بر مزار کوچکش قلبی به وسعت دنیا نهفته شد.

نوزده سال سخت و گران بر ما گذشت

نبودنت را با همه وجودمان
حس می‌کنیم
اما خاطره مهر بانی‌ها
و انسان دوستی‌هایت
گر مابخش زندگی‌مان خواهد بود.

یاد و خاطره
شادروان حاج قربان خال
از عاشقان حضرت اباعبدالله الحسین(ع)،
بنیانگذار حسینیه دامغانی‌های شهری،
نمونه و الی‌ان مردمداری و محبت،
از روزنامه‌نگاران قدیمی کشور و عضوی از
خانواده شهرداری تهران را گرامی می‌داریم.
خانواده خال

تاج گل‌های همیشه بهار مراسم **ترجیم؛**
راهی برای تسلی روح متوفی و حمایت از کودکان ایفام

شرق تهران (دفتر محسن)
۰۲۱-۲۶۳۰۰۲۰۴۴ ☎
۰۹۰۲۶۳۰۰۲۰۴۱ ☎

غرب تهران (دفتر فک)
۰۲۱-۲۲۳۴۵۲۵۴۵ ☎
۰۹۰۲۶۳۰۰۲۰۴۲ ☎

۰۲۱-۵۷۷۰۶ ☎
fatemehzahra_charity
www.fatemehzahra.org

